

ԱՆԱՀԻՏ ԱՂԱՍԱՐՅԱՆ

Հրագրանի Վիլյամ Սարոյանի անվան
հ. 11 դպրոցի դասվար
anahit.aghasaryan.71@bk.ru

ԱՐՄԻՆԵ ՄԱՐՏԻՐՈՍՅԱՆ

Վանաձորի Ղևոնդ Ալիշանի անվան
հ. 27 դպրոցի դասվար
ms.arev99@mail.ru

ՍՏԵՓԱՆ ԶՈՐՅԱՆԻ ՄԱՆԿԱՊԱՏԱՆԵԿԱՆ ԱՐՁԱԿԸ

Բանալի բառեր և արտահայտություններ. գիշեր, անտուն, Շեկո, ճանապարհորդ, խաղողի այգում, կապույտ ժապավեն, գայլեր, խելոք տղա, ծիծեռնակ, մուկն ու ձուկը:

Ключевые слова и выражения: ночь, бездомный, Шеко, путешественник, виноградник, голубая лента, волки, умник, ласточка, мышь и рыбка.

Key words and expressions: night, homeless, Sheko, traveler, vineyard, blue ribbon, volves, clever Boy, swallow, mouse and fish.

Մանուկներին հասցեագրված ստեղծագործություններ գրելու համար գրողի տաղանդն ու վարպետությունն անհրաժեշտ, բայց դեռևս ոչ բավարար պայման է: Գրողը պետք է կարողանա զրուցել իր մանուկ ընթերցողի հետ, թափանցել նրա ներաշխարհը:

Եվ պատահական չէ, որ ոչ բոլոր գրողներին է, անգամ մեծատաղանդ, հաջողվում գրել մանուկների համար, հանդես գալ ոչ թե խորհրդատուի, այլ զրուցընկերոջ դերում:

Ստեփան Զորյանը նորագույն շրջանի հայ մանկագրության ճանաչված ներկայացուցիչներից մեկն է: Նրա գրական ժառանգության մեջ մանուկներին և պատանիներին հասցեագրված ստեղծագործությունները թեպետ մեծ տեղ չեն զբաղեցնում, բայց աչքի են ընկնում իրենց ճանաչողական և դաստիարակչական նշանակությամբ: Իր բնասիրական և կենդանագրական (անիմալիստական) մանրապատումներում, որոնց վրա զգացվում է Հովհաննես Թումանյանի շունչը, հեղինակը մանուկների առաջ բացում է մի հետաքրքիր աշխարհ՝ իր գաղտնիքներով ու գեղեցկությամբ:

Մեր նպատակն է հողվածում բացահայտել Ստ. Զորյանի մանկապատանեկան ստեղծագործությունների դաստիարակչական ու ճանաչողական, մատաղ սերնդի համար դրանց կարևոր նշանակությունը:

Մանկապատանեկան գրականության նկատմամբ Ստեփան Զորյանի հետաքրքրությունը ձևավորվել է Հովհ. Թումանյանի և Ղ. Աղայանի «Հասկերի» և «Լուսաբերի» ազդեցությամբ և այն անհերքելի ճշմարտության գիտակցմամբ, թե ինչքան կարևոր է ճշմարիտ գրականությունը մատաղ սերնդի՝ որպես անհատականության ձևավորման, բարոյական, ֆիզիկական, աշխատանքային դաստիարակության, ճանաչողական իմացության ընդլայնման առումով:

Մանուկների և պատանիների համար Ստեփան Զորյանը սկսել է գրել 1920-ական թվականներին: Նրա ստեղծագործությունները լույս են տեսել մամուլում, առանձին ժողովածուներով, թարգմանվել են տարբեր լեզուներով և միշտ արժանացել բարձր գնահատականների:

Մանուկ և պատանի ընթերցողների համար Ստ. Զորյանը գրել է պատմվածքներ, վիպակներ («Խուժան Արշոն», «Սև Սեթոն»), մշակել է հեքիաթներ («Դատավոր հովիվը», «Հրաշալի սրինգը», «Ագահը», «Խելոք ձին», «Շունը, կատուն և մկները» և այլն):

Տարբեր ժանրերի այս ստեղծագործություններից յուրաքանչյուրը մանուկ ընթերցողի մեջ կարող է ձևավորել դրական մի շարք հատկանիշներ՝ ընկերասիրություն, ճշտախոսություն, աշխատասիրություն, պարկեշտություն, հոգատարություն և այլն, ինչպես նաև մարդկային բնավորության բացասական կողմերի վերաբերյալ որոշակի վերաբերմունք, ինչն անհրաժեշտ է լինելու նրա հետագա ողջ կյանքի համար:

Ամսագրային հոդվածի սահմաններում, բնականաբար, հնարավոր չէ անդրադառնալ Ստ. Զորյանի՝ մանուկ և պատանի ընթերցողին հասցեագրված բոլոր ստեղծագործություններին: Ուստի՝ կփորձենք ներկայացնել նրա միայն պատմվածքները, որոնք զետեղվել են «Մեր ծանոթները» շարքի «Փոքրերի համար» բաժնում:

Այս պատմվածքները կարելի է համախմբել թեմատիկ և գաղափարական առանցքների շուրջ՝

1. բնասիրական պատմվածքներ, որոնք մանուկ և պատանի ընթերցողների համար ունեն ճանաչողական նշանակություն, կարող են ընդլայնել բնության երևույթների մասին նրանց իմացությունների շրջանակը, մշակել գեղեցիկը տեսնելու, այն արժևորելու ունակություններ,
2. կենդանիներին նվիրված (անիմալիստական) պատմվածքներ, որոնց մեջ կենդանիները մարդեղենացվում են, դրսևորում մարդուն հատուկ հատկանիշներ, խորհրդանշում բնավորության ու վարքագծի որոշակի իրողություններ:

Առաջին շարքի պատմվածքներում մանուկ և պատանի ընթերցողը բնության մեջ հայտնաբերում է դեռևս իրեն անձանոթ շատ իրողություններ,

«սովորում է բնության լեզուն», ձեռք է բերում բնության մեջ կողմնորոշվելու, բնական աղետներից պաշտպանվելու ունակություններ:

Իսկ կենդանիների մասին պատմվածքները, կարելի է ասել, այնքան վարպետորեն են հյուսված, կենդանիներն այնքան բնութագրական կողմերով են ներկայացված, որ «ով մեկ անգամ կարդացել է, չի կարող մոռանալ Ստ. Ջորյանի կենդանագրական պատմվածքների «խելացի», զգայուն կենդանիներին գնացքի հետևից վազող ճանապարհորդ Ջեկոյին, այն կատվին, որ իր կաթով կերակրում է իրենց մորը կորցրած շան ձագերին, Չալանկ շանն ու Շեկո ձիուն»¹:

Բնասիրական պատմվածքների շարքում բնության անկրկնելի գեղեցկության նկարագրությամբ, պատկերավորման բարձր վարպետությամբ առանձնանում է «Մի գիշեր անտառում» պատմվածքը, որը գրվել է 1927 թվականին և առանձին գրքով հրատարակվել 1931-ին: Թարգմանվել է նաև ռուսերեն, վրացերեն, լեհերեն:

Պատմվածքը հետաքրքիր հուշապատում է ընկերների հետ Բնձորի անտառում մի գիշեր անցկացրած տղայի մասին.«Լսել էի, որ անտառում ամեն տեսակ գազաններ են լինում, ու երկյուղից ականջս ձենի էի պահում...Երբ անտառը լռում էր-տարօրինակ ձայներ էին լսվում. Մի տեղ քնած թռչունի մեկը ճչում է հանկարծ, թները թափահարում ու հանակարծ էլ լռում...Մի ուրիշ կողմից լսվում էր մի խուլ մոնչյուն կամ խորոյուն, հետո ինչ-որ ծանր հառաչանք ու թույլ տնքոց...»²

Ընդամենը մի գիշերվա ընթացքում պատմվածքի հերոսը Վահանանց Վանիի «օգնությամբ» սովորում է տարբերակել անտառի ձայները՝ պախարայի ոտքերի զգույշ ճռոցը, բվի «սրտապատառ լացը» և էլի ուրիշ ձայներ: Մի գիշերվա մեջ հինգերորդ դասարանցի հերոսը կարծես հասունանում է.«Մի գիշերվա մեջ այնքան բան սովորեցի...Ես իմացա, օրինակ, որ քնած ժամանակ փոքրիկ թռչունների վրա են հարձակվում գիշատիչ թռչունները և տեղնուտեղը ծվատում-ուտում, որ բուն երեխայի նման լաց է լինում ու մեծ մարդու պես քրքջում, որ գայլը նման է շանը, բայց փայլուն, պսպղուն աչքեր ունի, և որ նա այնքան էլ երկյուղալի չէ, եթե ընկերովի հարձակվեն նրա վրա, ու գայլից ոչ թե պիտի վախենալ, այլ վախեցնել»³:

¹ Աղաբաբյան Ս., Հայ սովետական գրականության պատմություն, Եր., ՀՍՄՀ, ԳԱԱ հրտ., 1986, էջ 436:

² Ջորյան Ստ., Երկերի ժողովածու 12 հատորով, հ. 6, Եր., «Սովետական գրող» հրտ., էջ 132:

³ Նույն տեղում, էջ 135:

Բնության ճանաչողության հիմնալի «դասագիրք» է նաև «Խաղողի այգում» պատմվածքը. «Առաջին անգամ էի լինում խաղողի այգում, այդ պատճառով ամեն ինչ այնտեղ նոր էր ինձ համար ու հետաքրքրական,-թե՛ խաղողի թփերը, թե՛ դեղձի ու փշատի ծառերը, թե՛ հնձանը և թե՛ խաղող քաղելը: Ամբողջ օրը, ամեն ինչ մոռացած, թափառում էի այգում ու երեկոյան հոգնած, անուշ քնում հնձանում»⁴:

Գիտականորեն ապացուցված է, որ մանուկ հասակում կենդանիների նկատմամբ ցուցաբերած վերաբերմունքով է նաև պայմանավորված, թե ինչպիսին է լինելու երեխան, երբ հասունանա՝ բարի ու հոգատա՞ր ոչ միայն մարդկանց, այլև բնության շնչավորների նկատմամբ, թե՛ չար ու ամեն տեսակ դաժանության ընդունակ:

Երեխայի համար շատ զարմանալի է, որ ոզնին նաև այգու «պահապանն է. «Երբ հայտնեցի, թե նրան ուզում էի բռնել կամ սպանել,- քեռիս գլուխն օրորեց ու ասաց.

-Էդպես բան չանես, տղաս: Չանես... Եթե ոզնին չլինի, այգին օձերով կլցվի...»⁵:

Ստ. Ջորյանի կենդանական (անիմալիստական) պատմվածքները, ինչպես Վ. Անանյանի նույն թեմայով գրվածները, երեխաների կողմից ամենաշատ ընթերցվողներն են, և պատահական չէ, որ դրանցից շատերը թարգմանվել են տարբեր լեզուներով և տեղ գտել ցածր ու միջին դասարանների դասագրքերում, ընթերցարաններում:

Այդ պատմվածքների յուրահատկություններից մեկն այն է, որ Ստ. Ջորյանը տարածական նեղ սահմաններում կարողանում է «տեղավորել» ճանաչողական ու դաստիարակչական կարևոր նշանակություն ունեցող բովանդակություն, կենդանիներին օժտել մարդկային բնավորության գծերով՝ հավատարմությամբ, մտածողությամբ, կողմնորոշման, հոգատարության և այլ կարողություններով:

Երեխան գիտի, որ շունն ու կատուն դարավոր թշնամիներ են, և դա իր հիմնավոր պատճառներն ունի, բայց «Շամոն» պատմվածքում Ստ. Ջորյանը հակառակն է «ապացուցում».«Մի տարի առաջ մեր շունն ու կատուն միաժամանակ ձագեր ունեցան...»: Ինչպես որ պետք է լիներ, մայր կատուն՝ Շամոն վախենում էր Ալաբաշից:

Հեղինակը հետաքրքիր, ընթերցողի համար անսպասելի հունով է տանում սյուժեի զարգացումը. «Բայց Ալաբաշը նայում էր վերևից, ասես մտածում էր՝ հարձակվի՞, թե չարժե ձագերին թողած, ընկնի կատվի

⁴ Նույն տեղում, էջ 165:

⁵ Նույն տեղում, էջ 165:

հետևից: Ու գնում էր իր ճամփան, գուցե և մտածում էր, թե Շամոն էլ իր նման մայր է, թող գնա, իր ձագերի պահի»⁶:

Մյուսների զարգացման ընթացքում Սո, Զորյանն ավելի է սրում երեխայի հետաքրքրությունը. հիվանդ Ալաբաշը սատկում է, ձագերը մնում են որբ, և Շամոն է փոխարինում Ալաբաշին, նրա մեջ մայրական զգացումը հաղթում է թշնամությանը. «Ու ի՛նչ տեսնեմ,-Շամոն պառկել է չորս շնիկների առաջ... և փոքրիկ կիսակույր կենդանիները նրա կրծքին ընկած՝ ծծում են նրա ստինքները»⁷:

Կարդալով պատմվածքը՝ ընթերցողը կեզրակացնի, որ թշնամանքը երկար կյանք ունենալ չի կարող, եթե հաղթահարվի մայրական սիրով, ոչ մեկը թշնամանքով չի լցվի անգամ իր թշնամու ձագերի (իմա՝ երեխաների) նկատմամբ:

Շնամագերից երկուսը նվիրում են գյուղացիներին, մեկին՝ ի հիշատակ նրանց մոր՝ անվանակոչում են Ալաբաշ. «Ինչպես ամեն մի շուն, այդպես էլ նա հալածում էր մեր բակն իջնող ամեն մի կատվի, բայց Շամոյին՝ երբեք: Մինչև վերջ էլ նրանք մնացին բարեկամ. միասին խաղում էին, միասին կերակրվում, միասին էլ քնում պատշգամբում կամ պատշգամբի տակ»⁸:

Ընթերցողները մեծ հետաքրքրությամբ են կարդում նաև «Չալանկը», «Շեկոն», «Ճանապարհորդ Ջեկոն», «Դեգոն», «Պիպը» պատմվածքները՝ հետաքրքիր դասեր կենդանիների, նրանց անսպասելի, անհավանական վարքագծի, «արկածների» մասին:

Իրեն վտանգելով Չալանկը գայլերից փրկում է կովին ու նորածին հորթուկին, և երեխայի մոտ համոզմունք դարձնում, որ շունը «խելացի» կենդանի է... Շամը ախպոր պես պիտի սիրել:

Խելացի կենդանի է նաև Շեկոն՝ համանուն պատմվածքի ձին: Երբ մի անգամ նրան տանում էին անասնաբույժի մոտ, դրանից հետո, տիրոջը «նեղություն» չպատճառելու համար ինքն է այցելում անասնաբուժարան. «Գնացինք տեսանք մեր Շեկոն հրես անասնաբույժի տան առաջ կանգնած: Բժիշկը գնում էր մի հիվանդ կովի, իսկ Շեկոն հանգիստ հերթի էր սպասում»⁹:

Խելացի է նաև Ջեկոն՝ համանուն պատմվածքի շնիկը: Երբ գնացքի ուղեկցորդը նրան դուրս է անում, նա հնար է գտնում շարունակելու

⁶ Նույն տեղում, էջ 143:

⁷ Նույն տեղում, էջ 146:

⁸ Նույն տեղում, էջ 147:

⁹ Նույն տեղում, էջ 150:

ճանապարհին իր տիրոջ հետ.«Երբ գնացքը շարժվեց՝ Ջեկոն սկզբում շշմած, պոչը ոտքերի արանքը կախած, մեկեն սկսեց վազել գնացքի կողքով»: Հետո ...«ցատկելով թռավ ...վազեց, վազեց, մեկ էլ, ըհը, թռավ վերջին վագոնի սանդուղքի վրա և մնաց այդտեղ մինչև հաջորդ կայարան»¹⁰:

Տիրոջ հավատարիմ բարեկամներից է Դեգոն. «Փորձիր մի բան վերցնել առանց տիրոջ գիտության, դուրս գալ, Դեգոն չէր թողնի երբեք»:

Այդպիսին է նաև Պիպը՝ համանուն պատմվածքի շնիկը:

Ընդհանրացնենք. Ստեփան Ջորյանը հավատարիմ մնաց այն անհերքելի ճշմատությանը, որ գրականությունը պարտավոր է հոգեկան սնունդ տալ նաև մանուկներին՝ ներշնչել բարոյական բարձր չափանիշներ, հայրենի բնության սեր, գեղեցիկի զգացում, մայրենի լեզվի պաշտամունք, հարստացնել գիտելիքների պաշարը»¹¹:

Անահիտ Աղասարյան, Արմինե Մարտիրոսյան
Ստեփան Ջորյանի մանկապատանեկան արձակը
Ամփոփում

Մանուկներին հասցեագրված ստեղծագործություններ գրելու համար գրողի տաղանդն ու վարպետությունն անհրաժեշտ, բայց դեռևս ոչ բավարար պայման է: Գրողը պետք է կարողանա զրուցել իր մանուկ ընթերցողի հետ, թափանցել նրա ներաշխարհը:

Եվ պատահական չէ, որ ոչ բոլոր գրողներին է, անգամ մեծատաղանդ, հաջողվում գրել մանուկների համար, հանդես գալ ոչ թե խորհրդատուի, այլ զրուցընկերոջ դերում:

Ստեփան Ջորյանը նորագույն շրջանի հայ մանկագրության ճանաչված ներկայացուցիչներից մեկն է: Նրա գրական ժառանգության մեջ մանուկներին և պատանիներին հասցեագրված ստեղծագործությունները թեպետ մեծ տեղ չեն զբաղեցնում, բայց աչքի են ընկնում իրենց ճանաչողական և դաստիարակչական նշանակությամբ: Իր բնասիրական և կենդանագրական (անիմալիստական) մանրապատումներում, որոնց վրա

¹⁰ նույն տեղում:

¹¹ Աղաբարյան Ս., Հայ սովետական գրականության պատմություն, էջ 436:

զգացվում է Հովհաննես Թումանյանի շունչը, հեղինակը մանուկների առաջ բացում է մի հետաքրքիր աշխարհ՝ իր գաղտնիքներով ու գեղեցկությամբ:

Մեր նպատակն է հողվածում բացահայտել Ստ. Ջորյանի մանկապատանեկան ստեղծագործությունների դաստիարակչական ու ճանաչողական, մատաղ սերնդի համար դրանց կարևոր նշանակությունը:

Анаит Агасарян, Армине Мартиросян
Детская и юношеская проза Степана Зоряна

Резюме

Писательский талант и умение – необходимое, но недостаточное условие для написания произведений для детей. Писатель должен уметь разговаривать со своим ребенком-читателем, проникать в его внутренний мир.

И не случайно не всем писателям, даже талантливым, удается писать для детей, выступать не консультантом, а компаньоном.

Степан Зорян – один из известных представителей современной армянской детской литературы. В его литературном наследии произведения, адресованные детям и подросткам, хотя и не занимают большого места, но выделяются своей познавательной-воспитательной значимостью. В своих натуралистических и анималистических произведениях, в которых чувствуется влияние Ованеса Туманяна, автор открывает детям интересный мир с его тайнами и красотой.

Наша цель в статье раскрыть воспитательная и познавательная значимость произведений Ст. Зоряна, их значение для молодого поколения.

Anahit Aghasaryan, Armine Martirosyan
Childhood proze Stepan Zoryan's

Summary

Writing talent and skill is a necessary but not sufficient condition for writing works for children. The writer must be able to talk to his child reader, to penetrate his inner world.

And it is not by chance that not all writers, even talented ones, manage to write for children, to act not as a consultant, but as a companion.

Stepan Zoryan is one of the well-known representatives of modern Armenian children's literature. In his literary heritage, the works addressed to children and teenagers, although they do not occupy a large place, but stand out for their cognitive-educational significance. In his naturalistic-animalistic (animalistic) details, on which Hovhannes Tumanyan's breath is felt, the author opens an interesting world to children with its secrets and beauty.

Our goal in the article is to reveal St. The important significance of Zoryan's children's educational and cognitive works for the young generation.

Խմբագրություն է ուղարկվել 04.11.2021թ.

Հանձնարարվել է գրախոսության 20.11.2021թ.

Տպագրության է հանձնարարվել 04.03.2022թ.